

Διδακτικές προτάσεις για τη διδασκαλία της προφοράς

Κ. Νικολαΐδου

Εισαγωγή

Δομή της ενότητας

Μια ολοκληρωμένη προσέγγιση για τη διδασκαλία της προφοράς της ξένης γλώσσας χρειάζεται να καλύπτει τόσο τα τεμαχιακά όσο και τα υπερτεμαχιακά στοιχεία της γλώσσας στόχου. Με τον όρο 'τεμαχιακά' αναφερόμαστε στους ήχους, δηλαδή στα σύμφωνα και στα φωνήεντα της γλώσσας, ενώ τα 'υπερτεμαχιακά' στοιχεία αφορούν τον τόνο, τον επιτονισμό και τον ρυθμό της.

Η ενότητα αυτή παρουσιάζει είκοσι διδακτικές προτάσεις για τη διδασκαλία τεμαχιακών και υπερτεμαχιακών στοιχείων της ελληνικής σε μαθητές της ελληνικής ως ξένης/δεύτερης γλώσσας. Σε όλες τις διδακτικές προτάσεις δίνονται πληροφορίες για την ομάδα στόχο, τη θεματική ενότητα, τον διδακτικό στόχο, τον απαιτούμενο χρόνο, το υλικό, τις εμπλεκόμενες δεξιότητες και για ό,τι χρειάζεται να ξέρουν οι μαθητές από πριν. Οι διδακτικές προτάσεις έχουν σχεδιαστεί έτσι ώστε να απευθύνονται σε μαθητές διαφορετικών επιπέδων γλωσσομάθειας (από Α1 έως Γ2) και ηλικιακών ομάδων.

Η ενότητα χωρίζεται σε 5 κεφάλαια στα οποία εντάσσονται διδακτικές προτάσεις (ΔΠ) για συγκεκριμένους διδακτικούς στόχους, ως εξής:

Κεφάλαιο Α: Τεμαχιακά στοιχεία: διδασκαλία των φωνηέντων

ΔΠ1: Διδασκαλία του φωνήεντος /ε/ για αρχάριο επίπεδο (Α1, Α2)

ΔΠ2: Διδασκαλία του φωνήεντος /ε/ για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ3: Διδασκαλία του φωνήεντος /ο/ για αρχάριο/μέσο επίπεδο (Α2, Β1)

ΔΠ4: Διδασκαλία των φωνηέντων /α/-/ε/ σε άτονη θέση για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ5: Διδασκαλία των ακολουθιών /ia, ie, iu, ii, io/ για αρχάριο/μέσο επίπεδο (Α1, Α2, Β1)

Κεφάλαιο Β: Τεμαχιακά στοιχεία: διδασκαλία των συμφώνων

ΔΠ6: Διδασκαλία των οδοντικών συμφώνων /θ/ και /ð/ για αρχάριο/μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Α2, Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ7: Διδασκαλία του υπερωικού συμφώνου /x/ για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ8: Διδασκαλία του υπερωικού συμφώνου /ɣ/ για αρχάριο/μέσο επίπεδο (Α1, Α2, Β1)

ΔΠ9: Διδασκαλία του υπερωικού συμφώνου /ɣ/ για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ10: Διδασκαλία του ουρανικού συμφώνου [ç] για αρχάριο επίπεδο (Α1, Α2)

ΔΠ11: Διδασκαλία του ουρανικού συμφώνου [ç] για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ12: Διδασκαλία του ουρανικού συμφώνου [j] για αρχάριο/μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Α2, Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ13: Διδασκαλία των υπερωικών και ουρανικών συμφώνων [χ, γ, ç, j] για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β2, Γ1, Γ2)

Κεφάλαιο Γ: Υπερτεμαχιακά στοιχεία: διδασκαλία του τόνου

ΔΠ14: Διδασκαλία του τονισμού και του νόμου της τρισυλλαβίας για αρχάριο επίπεδο (Α1, Α2)

ΔΠ15: Διδασκαλία της μετακίνησης του τόνου σε ουσιαστικά και ρήματα για αρχάριο/μέσο επίπεδο (Α2, Β1, Β2)

ΔΠ16: Διδασκαλία του εγκλιτικού τόνου για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ17: Διδασκαλία της διακριτικής λειτουργίας του τόνου για αρχάριο/μέσο επίπεδο (Α2, Β1)

Κεφάλαιο Δ: Υπερτεμαχιακά στοιχεία: διδασκαλία του επιτονισμού

ΔΠ18: Διδασκαλία της εστίασης για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

ΔΠ19: Διδασκαλία του επιτονισμού σε καταφάσεις, ερωτήσεις ολικής και μερικής αγνοίας για μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Β1, Β2, Γ1, Γ2)

Κεφάλαιο Ε: Διδασκαλία διαδικασιών ρέοντος λόγου

ΔΠ20: Διδασκαλία διαδικασιών ρέοντος λόγου για αρχάριο/μέσο/προχωρημένο επίπεδο (Α2, Β1, Β2, Γ1, Γ2)

Θεωρητικά και μεθοδολογικά στοιχεία

Οι διδακτικοί στόχοι που εντάσσονται σε κάθε κεφάλαιο εστιάζουν σε συνήθεις προβληματικές περιοχές που εντοπίζονται στην προφορά αλλόγλωσσων μαθητών της ελληνικής, όπως αυτές περιγράφονται στη σχετική βιβλιογραφία (βλ. βιβλιογραφικές πηγές παρακάτω). Για παράδειγμα, οι Nicolaidis et al (2011) παρουσιάζουν ένα πίνακα συνήθων δυσκολιών προφοράς για τα σύμφωνα, φωνήεντα και συμπλέγματα της ελληνικής μετά από ανάλυση του φωνητικού/φωνολογικού συστήματος έντεκα γλωσσών (Αγγλικής, Αλβανικής, Αραβικής, Βουλγαρικής, Γαλλικής, Γερμανικής, Ισπανικής, Ιταλικής, Κινεζικής, Ρωσικής και Τουρκικής) σε σχέση με αυτό της Ελληνικής, καθώς και δεδομένων από μαθητές της ελληνικής με τα συγκεκριμένα γλωσσικά υπόβαθρα. Όσον αφορά στα σύμφωνα, ο πίνακας δυσκολιών δείχνει ότι πολλοί αλλόγλωσσοι μαθητές έχουν προβλήματα με τα οδοντικά και υπερωικά τριβόμενα καθώς και με τα ουρανικά σύμφωνα. Έτσι στο κεφάλαιο της διδασκαλίας των συμφώνων εντάσσονται διδακτικές προτάσεις που αφορούν στη διδασκαλία αυτών των συμφώνων. Δίνεται μάλιστα ιδιαίτερη έμφαση στα υπερωικά και ουρανικά τριβόμενα, δεδομένων των προβλημάτων που απαντώνται σε αυτούς τους ήχους, με πολλαπλές διδακτικές προτάσεις για διαφορετικά επίπεδα, με διαφορετικό θεματικό περιεχόμενο και προσέγγιση, έτσι ώστε να καλυφθούν περισσότερες ενδεχόμενες διδακτικές ανάγκες. Με αυτό τον τρόπο, ο/η καθηγητής/τρια της ελληνικής έχει τη δυνατότητα να (α) διδάξει το ίδιο φαινόμενο σε διαφορετικά επίπεδα γλωσσομάθειας, (β) συνδυάσει συγκεκριμένες ασκήσεις από διαφορετικά επίπεδα για να προσαρμόσει το μάθημά του στις διδακτικές ανάγκες των δικών του μαθητών, (γ) χρησιμοποιήσει ανάλογη μεθοδολογία και διδακτικές ιδέες για τη διδασκαλία άλλων συναφών διδακτικών στόχων.

Σημειώνεται ότι οι διδακτικές προτάσεις της ενότητας περιέχουν μια ποικιλία προσεγγίσεων για τη διδασκαλία συγκεκριμένων φωνημάτων (ήχων που διαφοροποιούν τη σημασία των λέξεων), αλλοφώνων της ελληνικής (ποικιλίες ήχων που απαντώνται σε συγκεκριμένα περιβάλλοντα), καθώς και υπερτεμαχικών στοιχείων. Οι προσεγγίσεις που προτείνονται αφορούν στη διδασκαλία κάποιων διδακτικών στόχων μεμονωμένα ή σε συνδυασμό με άλλους. Η επιλογή μιας συγκεκριμένης προσέγγισης από τον δάσκαλο θα πρέπει να βασίζεται στα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι μαθητές κάθε φορά. Για παράδειγμα, στη Διδακτική Πρόταση 6, ο διδακτικός στόχος αφορά στην παράλληλη διδασκαλία του άηχου τριβόμενου /θ/ και του αντίστοιχου ηχηρού τριβόμενου /ð/, τα οποία διδάσκονται σε σχέση με τις πιθανές αντικαταστάσεις τους, δηλαδή τα [t, s, f] για το /θ/ και [d, z] για το /ð/. Έτσι η επιλογή των κειμένων και του συνολικού διδακτικού υλικού συνδυάζει και τους δύο ήχους /θ/ και /ð/. Αντίθετα, σε άλλες διδακτικές προτάσεις προτείνεται η διδασκαλία ενός μόνο ήχου, π.χ. του άηχου υπερωικού /x/ στη Διδακτική Πρόταση 7, ο οποίος διδάσκεται σε σχέση με έναν ήχο που συχνά τον αντικαθιστά, δηλαδή το [k]. Επιπλέον, σε άλλη πρόταση προτείνεται η ταυτόχρονη διδασκαλία των υπερωικών και ουρανικών συμφώνων [χ, γ, ζ, j], η οποία μπορεί να χρησιμοποιηθεί είτε αυτόνομα, εφόσον το μαθητικό κοινό είναι ικανό να την παρακολουθήσει, είτε να ακολουθήσει τη μεμονωμένη παρουσίαση των ήχων, χρησιμεύοντας ως περαιτέρω εξάσκηση με αυξανόμενη δυσκολία και ως εμπέδωση.

Η μέθοδος που ακολουθείται στις διδακτικές προτάσεις βασίζεται στο μοντέλο Παρουσίαση – Πρακτική – Παραγωγή, δηλαδή πρώτα γίνεται η παρουσίαση του φαινομένου, στη συνέχεια οι μαθητές εξασκούνται στη χρήση του, και τέλος καλούνται να το χρησιμοποιήσουν σε μια επικοινωνιακή περίσταση. Στο πλαίσιο αυτό, παρουσιάζονται δραστηριότητες που αφορούν στην *αντίληψη* και *παραγωγή* του υπό εξέταση φαινομένου, και οι μαθητές οδηγούνται σταδιακά από αρχικά *ελεγχόμενες* δραστηριότητες σε *καθοδηγούμενες* και τέλος σε *επικοινωνιακές*.

Ο τρόπος οργάνωσης του προτεινόμενου μαθήματος είναι συνήθως επαγωγικός, δηλαδή ο καθηγητής παρουσιάζει παραδείγματα μέσα σε κείμενο ή μεμονωμένα, και οι μαθητές καλούνται να εντοπίσουν το στοιχείο της προφοράς που θα διδαχθούν, καθώς και τα λάθη που οι ίδιοι κάνουν σε σχέση με αυτό. Κατόπιν, ο καθηγητής τους δίνει ρητές πληροφορίες για το φαινόμενο που θα μελετήσουν και στη συνέχεια ξεκινά η πρακτική.

Σημειώνεται ότι πολλοί διδακτικοί στόχοι που αφορούν στην προφορά μπορούν να συνδυαστούν εξαιρετικά καλά με τη διδασκαλία συγκεκριμένων γραμματικών φαινομένων και λεξιλογίου. Υπάρχουν πολλαπλά παραδείγματα τέτοιας συνδυαστικής διδασκαλίας στις παρακάτω διδακτικές προτάσεις.

Τέλος, σε πολλές διδακτικές προτάσεις χρησιμοποιείται αυθεντικό οπτικο-ακουστικό υλικό (αποσπάσματα ταινιών, μυθιστορημάτων, τραγούδια, διαφημίσεις, ειδήσεις, εικόνες). Στις περισσότερες περιπτώσεις το υλικό αυτό είναι διαθέσιμο στο διαδίκτυο. Οι εκπαιδευτικοί μπορούν επίσης να βρουν στο διαδίκτυο περαιτέρω οπτικο-ακουστικό υλικό για τους ήχους της ελληνικής και τα υπερτεμαχικά στοιχεία της γλώσσας, καθώς και εφαρμογές για την εξάσκηση της αντίληψης και παραγωγής στον ιστότοπο speakgreek.web.auth.gr. Μέσω της επιλογής 'Εργαλείο' - Σύνδεση υπάρχει ελεύθερη πρόσβαση στο εκπαιδευτικό εργαλείο *Μιλώ Ελληνικά-SpeakGreek*, το οποίο αποτελείται από τα εξής μέρη:

- (α) *Φωνητική Βιβλιοθήκη*, η οποία παρέχει λεπτομερείς περιγραφές των ήχων, του τόνου και του επιτονισμού των ελληνικών καθώς και οπτικοποιημένες οδηγίες για την παραγωγή τους, συμπεριλαμβανομένης της χρήσης κινούμενων φωνητικών οδών και άλλων τεχνικών οπτικοποίησης. Η φωνητική βιβλιοθήκη περιέχει επίσης βίντεο ενός άνδρα, μιας γυναίκας και ενός παιδιού που παράγουν πλούσιο υλικό με πολλαπλά παραδείγματα παραγωγής των ήχων, του τόνου και του επιτονισμού.
- (β) *Εφαρμογές* για την εξάσκηση της φωνής, της αντίληψης και της παραγωγής των ήχων καθώς και της μελωδίας της ελληνικής. Οι εφαρμογές χωρίζονται σε 3 επιμέρους κατηγορίες:
  - (i) *Εκπαιδεύω τη Φωνή μου* για εξάσκηση στην παραγωγή ηχηρών και άηχων φθόγγων, στην παρατεταμένη παραγωγή ήχων, στον έλεγχο του ύψους και της έντασης της φωνής.
  - (ii) *Ακούω και Μαθαίνω* για εξάσκηση στην αντίληψη των φωνηέντων και συμφώνων της ελληνικής. Η εξάσκηση ενός ήχου στόχου μπορεί να γίνει σε διαφορετικά περιβάλλοντα, π.χ. μεμονωμένα φωνήεντα, φωνήεντα σε συλλαβές, σε λέξεις, σε ελάχιστα ζεύγη (μεμονωμένα ή σε πρόταση).
  - (iii) *Λέω και Μαθαίνω* για εξάσκηση στην παραγωγή μεμονωμένων φωνηέντων, συμφώνων και της μελωδίας της ελληνικής με την παροχή βιοανατροφοδότησης, δηλαδή οπτικοποίησης της ομιλίας του χρήστη στην οθόνη του υπολογιστή σε πραγματικό χρόνο.

Περισσότερες λεπτομέρειες για το εκπαιδευτικό εργαλείο είναι διαθέσιμες στις εργασίες Νικολαΐδου κ.ά (2014) και Nicolaidis et al (2015).

Βιβλιογραφικές πηγές

- Αναστασιάδη-Συμεωνίδη, Α., Μητσιάκη, Μ., Βλέτση, Ε. (2008) Φωνητικά, φωνολογικά και μορφολογικά θέματα για τη διδασκαλία της ελληνικής ως δεύτερης γλώσσας. *Οδηγός Επιμόρφωσης: Διαπολιτισμική Εκπαίδευση και Αγωγή* (επιμ. Μαυροσκούφης Δ), 159-176.
- Αρβανίτη, Α. (2005) Προφορά και Επιτονισμός. *Περιγραφή Επιπέδου Αναφοράς Α1 για τα Νέα Ελληνικά*. Συμβούλιο της Ευρώπης, Παράρτημα, 87-90. https://www.kent.ac.uk/secl/ell/staff/amalia-arvaniti/docs/Arvaniti2005_breakthrough.pdf
- Λέγγερης, Α. (2013α) Φωνητική. Στο Ρεβυθιάδου, Α. & Β. Σπυρόπουλος, *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Αλβανικής-Ελληνικής*. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). ΑΠΘ, Ε.Λ.Κ.Ε., Θεσσαλονίκη. <http://www.diapolis.auth.gr/index.php/2013-10-17-09-02-51/-52>
- Λέγγερης, Α. (2013β) Φωνητική. Στο Ρεβυθιάδου, Α. & Β. Σπυρόπουλος, *Αντιπαραβολική Μελέτη Γραμματικών Δομών Ρωσικής-Ελληνικής*. Πρόγραμμα Εκπαίδευση Αλλοδαπών και Παλιννοστούντων Μαθητών, Επιχειρησιακό Πρόγραμμα Εκπαίδευση και Διά Βίου Μάθηση (ΕΣΠΑ 2007-2013). ΑΠΘ, Ε.Λ.Κ.Ε., Θεσσαλονίκη. <http://www.diapolis.auth.gr/index.php/2013-10-17-09-02-51/-52>
- Nicolaidis, K., Andreou, P., Bozonelos, V., Mavroudi, A., Theodorou, D., Tasioudi, M. and Tsiantoula, S. (2011) Cross-linguistic influences in the acquisition of the phonetic/phonological system of Greek as a second/foreign language. *Proceedings of the 31st Annual Meeting of the Department of Linguistics*. Faculty of Philosophy, Aristotle University, May 2010, 357-378.
- Nicolaidis, K., Andreou, P., Bozonelos, V., Konstantinidou, S., Koutsandreas, K., Mavroudi, A., Tasioudi, M., Theodorou, D. & Tsiantoula, S. (2009) The teaching of pronunciation to learners of Greek as a foreign or second language: principles for the design of a pronunciation book. *Studies in Greek Linguistics, Proceedings of the 29th Annual Meeting of the Department of Linguistics*, Faculty of Philosophy, Aristotle University, May 2008, 581-594. http://ins.web.auth.gr/images/MEG_PLIRI/MEG_29_581_594.pdf

- Nicolaidis, K., Pananikolaou, G., Kainada, E. & Avdelidis, K. (2015). SpeakGreek: An online speech training tool for L2 pedagogy and clinical intervention. *Proceedings of the 18th International Congress of Phonetic Sciences*. Glasgow, UK. <http://www.icphs2015.info/pdfs/Papers/ICPHS0584.pdf>
- Νικολαΐδου, Κ., Παπανικολάου, Γ., Αβδελίδης, Κ., Καϊναδά, Ε., Σφακιανάκη, Α., Βρύσης, Λ., Κωσταντουδάκης, Κ., Σαρτσένκο, Ι. & Κέλμαλη, Ε. (2014) *SpeakGreek: Ανάπτυξη διαδικτυακού συστήματος εκπαίδευσης της ομιλίας. ΑΚΟΥΣΤΙΚΗ 2014*, Θεσσαλονίκη, 144-151.
- Τα Ελληνικά ως ξένη γλώσσα: Φωνολογία.*
<http://www2.media.uoa.gr/language/grammar/browse.php?sql=phonology>